

the effect of reputation impact on the company's resources. Secondly, these are market effects associated with the action of the «supply-demand» mechanism and the change in the microeconomic model of the enterprise's functioning. Thirdly, these are effects of increasing the sustainability of business development in both normal and crisis conditions, due to a decrease in the turbulence of the operating environment and the establishment of long-term «contracts» with stakeholders. The author has explored and developed a tool for evaluating the strategic effectiveness of managing the reputation of an enterprise based on the concept of reputational rent. The author's definition of the concept of «reputational rent» is given: as a theoretical and methodological basis for the strategic effectiveness of the reputation management of the enterprise and a particular manifestation of the Sumperian rent — excess profits (non-normative high profits) from the «innovative monopoly» to a unique resource; such resource is an antifragil reputation — a radical marketing / organizational innovation.

Keywords: trust, stakeholders, brand «advocates», contract theory, reputation rents, reputation antifragility.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2018

УДК 330.83(477)

Кудласевич Ольга Миколаївна*

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. У статті проведено історико-економічний аналіз соціокультурних факторів та національних особливостей, що істотно впливають на процеси інституціоналізації підприємництва в українському суспільстві. Здійснено дослідження тенденцій та специфіки функціонування вітчизняного підприємництва та його закономірностей розвитку.

Ключові слова: підприємництво, підприємець, легітимність підприємництва, господарчий менталітет.

Вступ. Підприємництво — провідний сектор ринкової економіки, що забезпечує насиченість ринку товарами та послугами, сприяє розвитку конкуренції, змінює соціальну структуру суспільства та активно впливає на його інституційну динаміку, є одним із головних факторів економічного розвитку та цивілізаційного прогресу загалом. Найважливішими об'єктивними умовами розвитку підприємництва є наявність плюралізму форм власності, економічна свобода, послідовність і стабільність економічної та соціальної політики держави; наяв-

*Кудласевич Ольга Миколаївна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», okudlasevych@ukr.net

ність розвинутої інфраструктури підтримки підприємництва, сформованість економічної культури та позитивний соціальний фон підприємницької діяльності.

Становлення та розвиток підприємництва в Україні пов'язано з соціально-економічними перетвореннями на шляху до ринку, формуванню нового соціального прошарку — підприємців. Важлива проблема побудови ринкових відносин у вітчизняній економіці — проведення структурних перетворень, що орієнтується на індустрію виробництва, а не на людину. Відродження вітчизняного підприємництва має за мету усунути камінь спотикання на шляху до цивілізованого ринку.

Економічні реформи, ініційовані на початку 1990-х років з метою створення ефективних ринкових інститутів в пострадянських суспільствах за калькованою неоліберальною моделлю, привели до досить різноманітних та неподібних результатів. Частково це можна пояснити різними соціально-економічними та політичними умовами в цих країнах; проте не менш важливими є культурні та історичні фактори, що здатні слугувати як й каталізатором, так і гальмом суспільно-економічних перетворень. Будь-які економічні рецепти потребують творчого переосмислення та пристосування до історичної та соціокультурної специфіки конкретного суспільства.

У науковому середовищі постійно зростає інтерес до історії підприємництва, над проблемою дослідження окремих питань розвитку підприємницької діяльності у вітчизняній науці працювало чимало вчених, деякі питання функціонування підприємництва знайшли відображення у працях С. Злупка [1], В. Небрат [2], Н. Супрун [3], В. Фещенко [4], О. Кудласевич [5], К. Гордіца [6] та інших.

Постановка задачі. Метою статті є визначення закономірностей розвитку підприємницької діяльності; історико-економічний аналіз соціокультурних факторів та національних особливостей, що істотно впливають на процеси інституціоналізації підприємництва в українському суспільстві.

Результати. Підприємництво як інституційний комплекс виконує в суспільстві не тільки економічні функції, але й соціальні, культурні, тому підприємницька діяльність пов'язана зі зміною в системі цінностей, орієнтацій, поведінці і самовизначенні особи. У підприємстві переплітаються різні чинники: економічні, соціальні, психологічні, соціокультурні.

Напрямок у сучасній науці, що приділяє особливу увагу соціокультурним фактам при поясненні процесів виникнення та розвитку економічних інститутів, є «соціоекономіка». Її засновник А. Етціоні величезне значення надає моральним диспозиціям, розглядає їх в якості мотиваторів господарської діяльності [7].

У свою чергу М. Грановеттер розробив концепцію структурної вкоріненості економічної дії, її зв'язку зі багатоманітністю соціальних та культурних відносин та явищ [8].

Ще одним спорідненим напрямком є напрям, що був розроблений Полем Уілкеном, саме він увів у науковий обіг поняття «легітимність підприємництва» [9], що визначає її у вузькому сенсі як рівень схвалення підприємництва в суспільстві, а в ширшому — наявність в соціокультурному контексті системи цін-

ностей та норм, що сприяють виникненню та успішному розвитку підприємництва. Відповідно до такого розуміння одні суспільства створюють більш сприятливі умови для прояву приватної ініціативи у сфері бізнесу у порівнянні з іншими. В таких суспільствах отримують розповсюдження та схвалення такі цінності як індивідуалізм, вираженість мотивації досягнення та особистого успіху, схильність до помірному ризику, заохочення методичних зусиль та конкуренції тощо.

Легітимність підприємництва є невід'ємною частиною культури, що має високу ступінь постійності та інерційності, ніж економічні та політичні інститути. Ця здатність робить культуру не просто об'єктом впливу з боку інших соціальних інститутів та структур, але й активним фактором, що здатний здійснювати вплив на характер, інтенсивність, напрям та швидкість інституціональних реформ, в тому числі в економічній сфері.

Дослідження господарчого менталітету дає ключ до розуміння багатьох сучасних феноменів масової та індивідуальної свідомості, а також соціальних процесів. В менталітеті акумулюється багатовіковий досвід народу у формі різноманітних архетипів колективного безсвідомого [10], символічних схем та моделей, за допомогою яких сприймається навколишнє середовище та відбувається адаптація.

Слід відзначити, що в українському менталітеті можна виділити три пласти, кожен з яких пов'язаний з домінантним вектором соціокультурного розвитку етносу на різних етапах його історичного шляху: традиційний, радянський та сучасний [11, с. 168].

М. Костомаров відмічав особливість українського менталітету, що вирізняє його від російського, а саме — схильність до індивідуалізму. Ця риса пов'язана з особливостями традиційного життя та традиціями господарської системи, що базується на автономії, незалежності та добровільному об'єднанню в громади. З часів XVII — XVIII ст. паралельно з зусиллями російської колонізації та насадженням економічних та соціальних порядків, що були характерні Російській імперії, в Україні виникла громадська форма землеволодіння [12].

Якщо говорити про індивідуалізм українського народу, то слід згадати про козаків, що стали взірцем волелюбності та символом українського національного духу. Але самі козаки були військовими й ритм та спосіб їхнього життя нерозривно пов'язані з військовими діями. Тому їх успіхи на мирній, господарчій ниві були скромніші ніж у ратних справах. Одним з найбільш стійких елементів традиційного господарчого менталітету українського народу є їх психологічний та релігійний зв'язок з землею.

Серед важливих рис традиційного менталітету не слід забувати про працелюбство, прагнення до добробуту. Відповідно до традиційної народної етики саме виснажлива праця робить людину справжньою особистістю.

Соціокультурні та ментальні особливості українського народу у ставленні до підприємництва та підприємців яскраво представлені у літературі, наприклад у творах «Микола Джеря» І. Нечуй-Левицького, «Борислав сміється» І. Франка, «Fata Morgana» М. Коцюбинського, «Хазяїн» І. Карпенко-Карого.

У період першої хвилі ринкових перетворень на теренах України (друга половина XIX ст. — початок XX ст.) характер розвитку підприємницьких відносин у вітчизняній господарській практиці пов'язаний з кардинальною трансформацією інституційного середовища, що стало результатом ряду суспільних реформ, які заклали основи ринкових перетворень та викликали істотні зміни в соціально-економічному устрої країни.

Важливими внутрішніми передумовами становлення підприємництва у вітчизняному господарському середовищі другої половини XIX — початку XX ст. стали: недостатній рівень первісного нагромадження капіталу, а відтак брак підприємницького капіталу; залежність підприємництва; низька конкурентоспроможність вітчизняного внутрішнього ринку, спричинена його несформованістю; невисока підприємницька активність та недостатній розвиток підприємницької культури; несформований ринок праці [3, С. 86].

Залежність від економічної політики Російського та Австро-Угорського урядів, нерівномірний галузевий розвиток, вплив духовно-культурних факторів привели до перетворення у структурі вітчизняного суспільства. Для тогочасного суспільства властивим стала підтримка держави господарської діяльності та мотивації підприємців до економічної активності, але нехтування духовно-культурними та господарськими традиціями суспільства, непослідовність і незавершеність державної політики зумовили несумісність нових і традиційних соціальних цінностей, норм і правил поведінки, наслідком яких стала суперечлива, двоїста модель господарської мотивації економічних суб'єктів та підприємництва, що виступали в доринковій та ринковій формах.

Пріоритетна роль державної політики у формуванні підприємництва носила суперечливий характер, а саме: була націлена на заохочення приватної ініціативи шляхом створення інституційних засад розвитку підприємницьких відносин, а з іншого боку — характеризувалася жорстким адмініструванням підприємницького процесу. В межах такої політики основним ініціатором та рушійною силою розвитку ринкового середовища виступали державні інституції, формування підприємництва відбувалося за рахунок стимулювання розвитку відповідних інститутів через систему преференцій та казенних замовлень, пільг при реєстрації та оподаткуванні, отриманні концесій та монопольного права на здійснення певних видів діяльності, прямому субсидуванню та інше. Гіпертрофоване втручання уряду в економічне життя, що мало на меті стимулювання підприємницької активності, на практиці зумовлювало обмеження розвитку приватної ініціативи і не сприяло розвитку підприємництва, інноваційності підприємницьких ідей та особистої відповідальності підприємця за результати справи.

Рівень нагромадження капіталу на внутрішньому ринку обумовив потребу в залученні іноземних інвестицій, що, своєю чергою, визначило залежність підприємництва від обсягів та об'єктів зовнішнього інвестування. Через недостатній рівень великого приватного капіталу уряд змушений був вести політику залучення іноземних інвестицій, тому значну частину представників підприємництва складали підприємці іноземного походження. Іноземний капітал зосереджувався переважно у базових галузях української промисловості, що мали найвищу норму прибутку — металургії, вугільній, машинобудівній тощо.

Відмінною особливістю становлення та розвитку іноземного підприємництва на теренах України став значний вплив держави, державне регулювання функціонування підприємництва визначалося підпорядкованістю розвитку підприємництва меті та завданням імперської політики [5, с. 49-50].

Розвиток підприємництва в преференційних умовах патерналістської державної політики, що мала на меті пришвидшення процесів концентрації та централізації капіталів для технічної та організаційної модернізації промисловості, зумовила більш швидке, ніж у країнах Західної Європи розгортання монополізації економіки. Монополізація, своєю чергою, обмеживши конкуренцію, виступила бар'єром розвитку підприємницького середовища загалом.

Малодослідженою сторінкою історичного розвитку підприємницьких засад у вітчизняній господарській практиці є період радикальних трансформацій в період становлення радянської влади. Більшовики в 1917 р. розгорнули тотальну експропріацію засобів виробництва, майна та багатства; розпочався процес націоналізації підприємств промисловості, торгівлі, транспорту, зв'язку, банківських кредитних організацій, ліквідація товарних та фінансових бірж. Націоналізація проходила під гаслами переходу від капіталістичного до соціалістичного способу виробництва й остаточно підірвала розхитаний війною господарський механізм, знищила підприємницьку ініціативу, максимально обмежила товарно-грошові відносини.

Політика „військового комунізму” (1918 р.) призвела до скасування будь-яких видів приватної власності, жорсткої централізації управління економікою в сполученні з позаекономічним примусом, знищення товарно-грошових відносин, торгівлі, започаткувала плановий розподіл. Як тип господарювання „військовий комунізм” з його антиринковою, антипідприємницькою направленістю був діаметральною протилежністю доживотної економічної системи. Саме підприємництво як тип господарювання було оголошено поза законом і каралося розстрілом.

Відновлення підприємництва відбулося з проголошенням владою в березні 1921 р. нової економічної політики, яка викликала стрімке зростання ділової ініціативи. З'явилися акціонерні товариства, повні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та інші форми підприємницьких об'єднань. Акціонуванням підприємств держава вирішувала двоїсту задачу: залучала до них приватні капітали та забезпечувала їм можливість ведення господарчого розрахунку, що стимулював високу продуктивність праці. В умовах зруйнованих торгових зв'язків держава ініціювала відродження бірж, покликаних відіграти роль центрів організованої торгівлі. Провідну роль в біржовій торгівлі займала держава, а не приватний підприємець, уряд неухильно зберігав ключові позиції в оптовій торгівлі. У галузі промисловості розпочалася широка денаціоналізація підприємств, оренда середніх та дрібних державних заводів і фабрик та подальшим об'єднанням трестів у синдикати. Найбільш стрімкого розвитку набув приватний сектор економіки, що задовольняв попит широких мас населення; саме НЕП привела в рух ринкові мотивації, високу продуктивність праці та якість продукції.

НЕП здійснила поворот від бюрократично-централізованого командування до економічних методів управління господарством з широкою опорою на ініці-

ативу та творчість приватних підприємців, забезпечила стрімке зростання виробничих сил країни та поліпшення якості життя всіх верств населення. Але вже в другій половині 20-х років ХХ ст. чітко окреслилися тенденції до придушення індивідуальної діяльності, приватного підприємництва, а на початку 30-х років ХХ ст. в СРСР була утверджена модель державного соціалізму з властивими йому знищенням приватної власності, позаекономічним примусом, мілітаризацією праці, командними методами управління господарством, екстенсивним характером економіки, розгалуженою партійно-бюрократичною ієрархією та репресіями проти „соціально ворожих елементів” [13, с. 93].

Однак, використовуючи недоліки заборонного законодавства, працювали дрібні підприємці, кустарі, ремісники, надомники різного профілю тощо. Цих представників підприємництва можна вважати легальним його рівнем. Був ще прихований рівень, коли підприємливі люди, окрім формально закріпленого за собою стану, займалися перепродажем товарів та іншими видами індивідуальної діяльності. Потенціал підприємницької енергії перейшов у тіньову економіку.

Наприкінці ХХ ст. на вітчизняному просторі розпочалося відродження підприємництва, яке відіграло важливу роль у роздержавленні соціалістичної економіки, з'явилися умови для появи нових форм організації підприємницької діяльності. Специфіка українського підприємництва полягає в тому, що становлення його формальної бази суттєво випередило створення інституційної організації такого середовища, що визначає змістовну сторону підприємництва, а саме це й зумовило масове поширення його у деформованій формі. Трансформація власності та передача її об'єктів у приватну власність не стали достатньою умовою для забезпечення ефективного розвитку підприємництва, основне завдання, покладене на приватизацію, а саме: формування підприємницького ресурсу в повній мірі не було втіленим у життя.

В умовах ринкової лібералізації вітчизняної економіки підприємці намагалися використовувати традиційні заходи ринкової адаптації, скорочували кількість робітників, економили сировину та енергію, оновлювали асортимент продукції тощо, а також застосовували радикальніші дії, зокрема масово ухилялися від сплати податків, вдавалися до широкомасштабних неплатежів, бартерних угод та взаємозаміни, продажу і здачі в оренду майна, встановлювали монопольний контроль над ринками та картельними угодами, широкого розмаху набув підкуп чиновників, контрабанда, розкрадання та інші прямі порушення законодавства. Ці дії слід назвати адаптаційними методами, тому що їх поява викликана необхідністю прилаштуватися до надзвичайно складних умов, що склалися у вітчизняній економіці в результаті реформ. Нетрадиційність дій такого роду полягає в тому, що раніше вони не траплялися в економічній практиці й були мало вивченими, а в тих випадках, коли ці дії мають схожість з раніше відомими методами адаптації, їх особливість в тому, що вони генерують нетрадиційні економічні ефекти.

Виходячи з вищезазначеного, можна класифікувати нетрадиційні методи адаптації вітчизняних підприємств до економічних реформ 90-х років ХХ ст.: а) псевдонормальні методи; непрофільна діяльність: переведення фінансових

активів у тверді валюти; використання ліквідних матеріальних запасів для спекулятивної гри, торгово-посередницькі операції, участь в угодах на фондовому та фінансових ринках тощо; б) неплатежі; в) ухилення від податків; г) монополістичні дії; порушення закону, пов'язане з корупцією [13, с. 302-303].

Псевдонормальні методи виступали реакцією підприємств на зростання загальної незбалансованості та посилення структурних диспропорцій в перехідній економіці, що спричинило суттєве викривлення мікроекономічних критеріїв ефективності. Широкомасштабні взаємонебезпежі виступили основною реакцією господарств на грошову політику уряду. Всезагальна практика несплати підприємствами податків стала природною відповіддю на посилений фіскальний тиск з боку влади. Внаслідок суттєвого послаблення макроекономічної ролі держави відбулася монополізація і картелізація ринків, збільшення чисельності економічних злочинів.

Засадничий принцип, що змушував підприємства вибирати опортуністичну модель поведінки та застосовувати нетрадиційні методи адаптації, є наслідком помилок макроекономічної політики. Ці помилки призводили до того, що нормальна ринкова адаптація нездатна була попередити істотне погіршення стану підприємств. Макроекономічні наслідки опортуністичної поведінки підприємств носили суперечливий характер; нетрадиційні дії вітчизняного підприємництва з адаптації до трансформаційних змін відіграли позитивне значення з точки зору поточного виживання національної економіки у фазі гострої кризи, але при цьому створювали низку проблем, що гальмували перехід до збалансованого розвитку в довгостроковій перспективі.

Основними інституційними факторами, що перешкоджали становленню та ефективному розвитку підприємницького середовища в 90-і роки ХХ — початку ХХІ ст., стали асиметрія інформації, відсутність чітких правових норм, що структурують діяльність підприємств, орієнтація інститутів, що відповідають за створення базової основи підприємництва, на псевдоринкові правила поведінки, суперечлива комбінація інститутів та їхня недостатня розвиненість, неузгодженість формальних та неформальних інститутів, розмитість прав власності, надмірна регламентація підприємницької діяльності.

Збереження та відтворення неформальної складової підприємництва гальмує становлення та розвиток інституційної структури ринкового типу. Недостатність правового забезпечення, специфікація прав власності, формування конкурентного середовища виступають інституційними бар'єрами у формуванні підприємництва.

Умови ведення бізнесу в Україні залишаються одними з найгірших у Європі, економічна система спотворена олігархізацією, не здатна використати потенціал та енергію вільного підприємництва. Пролобійовані олігархами пільги для власних підприємств створювали бюджетні „дірки”, що намагалися покрити за допомогою податкового тиску на бізнес, що не мав лобістів відповідного рівня, який неухильно погіршує інвестиційний клімат у державі.

Розвиток вітчизняного підприємництва є досить суперечливим і пов'язаним зі значними труднощами, зумовленими історичними особливостями радянського минулого. Необхідність розбудови сучасного вітчизняного підприємництва

посилює роль ґрунтового переосмислення історичного минулого нашої країни, актуалізуються питання взаємодії теорії та практики підприємництва.

Таким чином, культурна традиція українців не сприяла формуванню цивілізованого національного типу підприємництва. Культурно-цивілізаційний шар радянського періоду ще більш посилив ситуацію, зумовив розмивання багатьох позитивних рис національного менталітету та традиційних цінностей, підміну індивідуалістичних орієнтацій егалітарно-колективістськими, деформацію трудової етики та мотивації до праці. Окремі риси національного менталітету (толерантність, довіра, комплекс меншовартості) набули гіпертрофованого вигляду. Радянська ідеологія та економічне середовище формували тип економічної культури, для якої характерним є байдуже ставлення до інновацій, прагнення уникати ризиків, але діяти при цьому поза законом [14].

Висновки. Дослідження підприємництва на українських теренах впродовж другої половини XIX — початку XXI століття дозволило визначити особливості процесу становлення та розвитку підприємництва, а саме: протягом першої хвилі ринкових перетворень у другій половині XIX — початку XX ст. виявлено взаємовплив формальних та неформальних складових інституту підприємництва, його залежність від державної політики та іноземного інвестування; процес розвитку підприємництва носив суперечливий характер (вплив політики форсованої модернізації економіки в умовах збереження доринкових організаційних форм господарювання).

Основними чинниками процесу деформації підприємництва у радянській період стали: одержавлення та витіснення з підприємницького середовища приватногосподарських організаційних форм підприємництва, гіпертрофована централізація економіки, командно-адміністративна модель управління підприємською ініціативою.

На сучасному етапі основними інституційними факторами, що перешкоджають становленню та ефективному розвитку інституту підприємництва, є: незадовільний доступ економічних суб'єктів до інформації та її асиметричність, відсутність чіткого нормативно-правового забезпечення, орієнтація інститутів, які відповідають за створення базової основи підприємництва, на псевдоринкові правила поведінки, неузгодженість формальних та неформальних інститутів, нечіткість прав власності, надмірна регламентація підприємницької діяльності тощо.

Широко посилюється прагнення досягти високого матеріального статусу, хоча на фоні катастрофічної бідності суспільства, воно є малоймовірним, але тим не менш знаменує важливі зміни в свідомості мас. Матеріальний успіх стає об'єктом бажань багатьох, тобто соціокультурним легітимним феноменом. Однак суспільне визнання самої мети не тотожне визнанню засобів її досягнення. Суспільство виступає проти нелегального та тіньового характеру діяльності багатьох бізнесменів, їх тісному зв'язку з кримінальним світом та корумпованими чиновниками, ухилення від сплати податків, демонстративного ігнорування елементарними нормами моралі та показного споживання «нових українців».

Спостерігаємо дисонанс в оцінці підприємництва та підприємців, що віддзеркалює незадоволення народу ходом реальних процесів становлення та розвитку бізнесу в країні та показує на істотні розбіжності між очікуваннями суспільства та реальною поведінкою підприємців.

Література

1. Злупко С. Економічна думка України (від давнини до сучасності) / С. Злупко. — Л. : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І.Франка. — 2000.
2. Небрат В. В. Розвиток підприємництва в Україні: історичні детермінанти та перспективи / В.В. Небрат // Економіка і прогнозування. — 2017. — № 7. — С. 140–156.
3. Супрун Н.А. Еволюція вітчизняної моделі корпоративного управління: моногр. / Н.А. Супрун. — К. : КНЕУ, 2009.
4. Фещенко В.М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини ХІХ — початку ХХ ст.: Монографія / В.М. Фещенко. — К.: КНЕУ, 2003.
5. Кудласевич О.М. Українські джерела теорії підприємництва: монографія / О.М. Кудласевич; ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». — К., 2014.
6. Гордіца К.А. Історико-культурні архетипи господарювання в українській традиції підприємництва / К.А. Гордіца // Історія народного господарства та економічної думки України. — 2015. — Вип. 48. — С. 126–141.
7. Etzioni A., Lawrence P. Socio-Economics: Toward a New Synthesis. — Armonk: N.Y., 1991.
8. Granovetter M. Economic action and social structure the problem of embeddedness // American journal of Sociology. — 1985. — № 3. — P. 48-510.
9. Wilken Paul H. Entrepreneurship: A Comparative and Historical Study. — Norwood, 1979.
10. Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного / К. Г. Юнг // Вопр. философии. — 1988. — № 1. — С. 131-138.
11. Коржов Г. Социокультурная легитимность предпринимательства в украинском обществе первого десятилетия трансформаций / Г. Коржов // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2005. — № 3. — С. 165–177.
12. Костомаров Н.И. Две русские народности / Н.И. Костомаров. — К. — Х.: Майдан, 1991.
13. Еволюція ринкових інститутів в Україні: монографія: у 2 ч. / [В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.]; за ред. канд. екон. наук В.В. Небрат; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. — К., 2012. — Ч.2. 80–109, 294–306.
14. Полунесев Ю., Загоруйко Ю. Культурний шок у посткомуністичних суспільствах у період ринкової трансформації (перспектива України) // Сучасність. — 1994. — №10. — С.79-81, № 11. — С.143-155.

References

1. Zlupko S. *Ekonomiczna dumka Ukraini (vid davnini do suchasnosti)*. L. : Vid. tsentr L'viv. nats. un-tu im. I.Franka, 2000 [in Ukrainian]

2. Nebrat V. V. Rozvytok pidpryjemnyctva v Ukraini: istorychni determinanty ta perspektyvy. *Ekonomika i prognozuvannja*. no. 7 (2017): 140–156 [in Ukrainian]
3. Suprun N. A. *Evoljutsiya vitchiznyanoi modeli korporativnogo upravlinnja*. K. : KNEU, 2009 [in Ukrainian]
4. Feshchenko V. M. *Doslidzhennya problem stanovlennya ta rozvitku rinkovogo gospodarstva v pratsyakh ekonomistiv Ukraini drugoi polovini XIX — pochatku XX st.*— K.: KNEU, 2003 [in Ukrainian]
5. Kudlasevich O. M. *Ukrains'ki dzherela teorii pidpriemnitstva*. DU «In-t ekon. ta prognozuv. NAN Ukraini». K., 2014 [in Ukrainian]
6. Gorditsa K. A. Istoriko-kul'turni arkhetypi gospodaryuvannya v ukrains'kii traditsii pidpriemnitstva. *Istoriya narodnogo gospodarstva ta ekonomichnoi dumki Ukraini*. Vol. 48 (2015): 126-141 [in Ukrainian]
7. Etzioni A., Lawrence P. *Socio-Economics: Toward a New Synthesis*. Armonk: N.Y., 1991.
8. Granovetter M. Economic action and social structure the problem of embeddedness. *American journal of Sociology*. No. 3 (1985): 48-510.
9. Wilken Paul H. *Entrepreneurship: A Comparative and Historical Study*. Norwood, 1979.
10. Yung K. G. Ob arkhetypakh kollektivnogo bessoznatel'nogo. *Voprosy filosofii*. No. 1 (1988): 131-138 [in Russian]
11. Korzhov G. Sotsiokul'turnaya legitimnost' predprinimatel'stva v ukrainskom obshchestve pervogo desyatiletija transformatsii. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing*. No. 3 (2005): 165–177 [in Russian]
12. Kostomarov N. I. *Dve russkie narodnosti*. K. — Kh.: Maidan, 1991 [in Russian]
13. *Evoljutsiya rinkovikh institutiv v Ukraini*. red. V.V. Nebrat. K.: ; NAN Ukraini; In-t ekon. ta prognozuv, 2012. [in Ukrainian]
14. Poluniev Yu., Zagoruiko Yu. Kul'turnii shok u postkomunistichnikh suspil'stvakh u period rinkovoi transformatsii (perspektiva Ukraini). *Suchasnist'*. No. 10 (1994):79-81. No. 11 (1994): 143-155 [in Russian]

ИСТОРИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ФАКТОРОВ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Кудласевич О.Н., к.э.н., старший научный
сотрудник, старший научный сотрудник отдела
экономической истории ГУ «Институт экономики
и прогнозирования НАН Украины»

Анотация. В статье проведено историко-экономическое исследование социокультурных факторов и национальных особенностей, которые существенно влияют на процессы институционализации предпринимательства украинского общества. Проведено анализ тенденций и специфики функционирования отечественного предпринимательства и его закономерностей развития.

Ключовые слова: підприємництво, підприємець, легітимність підприємництва, господарський менталітет.

HISTORICAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF SOCIO-CULTURAL FACTORS AND NATIONAL PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF DOMESTIC BUSINESS

Olha M. Kudlasevych, Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher, Department of Economic History, Institute of Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine

Abstract. The article is dedicated to the historical and economic research of socio-cultural factors and national peculiarities that significantly influence the processes of institutionalization of entrepreneurship in Ukrainian society. The analysis of tendencies and specifics of the functioning of domestic business and its developmental patterns was conducted.

The study of entrepreneurship on Ukrainian territory allowed to determine the peculiarities of the process of establishment and development of entrepreneurship, namely: during the second half of the nineteenth and early twentieth centuries the mutual influence of formal and informal components of the enterprise of entrepreneurship, its dependence on state policy and foreign investment is revealed; the process of entrepreneurship development was controversial.

The main factors of the process of deformation of entrepreneurship in the Soviet period were: state-building and displacement from the business environment of private economic organizational forms of entrepreneurship, hypertrophied centralization of the economy, command-administrative model of management of entrepreneurial initiative.

The cultural tradition of the Ukrainian people was studied, which did not contribute to the formation of a civilized national type of entrepreneurship. The cultural and civilization layer of the Soviet period further exacerbated the situation, has caused the blurring of many positive features of the national mentality and traditional values, the substitution of individualistic orientations by egalitarian-collectivist, deformation of labor ethics and motivation to work. Some features of the national mentality have become hypertrophied.

At the present stage, the main institutional factors that impede the formation and effective development of entrepreneurship are: poor access of economic entities to information and its asymmetry, lack of clear legal and regulatory framework, orientation of institutions responsible for establishing the basis of entrepreneurship, pseudo-market rules behavior, inconsistency of formal and informal institutions, lack of clarity of property rights, excessive regulation of entrepreneurial activity, etc.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneur, business legitimacy, economic mentality.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018